

УДК 78.071.3:78.091.2(477.63)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-11>**Сергій КАЗАКОВ***аспірант кафедри історії української музики та фольклористики, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, м. Київ, Україна, 01001***ORCID:** 0009-0006-3331-0138

Бібліографічний опис статті: Казаков, С. (2025). Український квартет 1920-х років у контексті соціокультурних трансформацій. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 82–86, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-11>

УКРАЇНСЬКИЙ КВАРТЕТ 1920-Х РОКІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті здійснено комплексний музикознавчий аналіз розвитку українського квартету 1920-х років крізь призму соціокультурних трансформацій доби. **Мета роботи** – виявлення особливостей розвитку українського квартету 1920-х років у контексті соціокультурних трансформацій доби та визначення його місця в системі музичної культури першої третини ХХ століття. **Методологія** включає комплекс методів практичного, історичного та теоретичного музикознавства. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що було розглянуто явище квартету, як важливого жанру камерно-інструментальної музики, що стало специфічним феноменом української музичної культури, котрий відображає глибинні процеси суспільних, ідеологічних та культурних змін періоду післяреволюційного десятиліття. Особливу увагу приділено взаємодії традиційних національних стильових моделей із новими художніми орієнтаціями, зумовленими змінами соціальної структури, культурної політики та інституційного середовища. У дослідженні простежено, яким чином квартетна творчість українських композиторів початку ХХ століття реагувала на запити нової мистецької хвилі в Україні, вимоги нового покоління виконавців і слухачів, трансформацію концертних і репетиційних практик та зміну функцій камерної музики у суспільстві. Особливу увагу приділено аналізу синтезу національних і загальноєвропейських експериментальних впливів у творчості композиторів того періоду, включаючи поєднання фольклорних елементів із модерністськими ідеями, експериментальні техніки письма та новаторські підходи до інструментальної фактури. **Висновки.** Дослідження демонструє, що український квартет 1920-х років виступає не лише як жанрова форма, а як індикатор соціокультурної динаміки, у якому поєднуються індивідуальні авторські стратегії, національні традиції та загальноєвропейські тенденції розвитку музичної культури. Подане наукове дослідження спрямоване на поглиблення уявлень про роль камерно-квартетної творчості, і жанру квартету зокрема, в українській музиці першої третини ХХ століття, висвітлює її значення у формуванні культурного ландшафту післяреволюційного періоду та актуалізує необхідність міждисциплінарного підходу до її вивчення.

Ключові слова: український квартет, камерна музика, 1920-ті роки, соціокультурний контекст, музична культура, стильові процеси, композиторська творчість.

Serhii KAZAKOV*Postgraduate student at the Department of History of Ukrainian Music and Folklore Studies, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, 3/11 Horodetskyi Architect Str., Kyiv, Ukraine, 01001***ORCID:** 0009-0006-3331-0138

To cite this article: Kazakov, S. (2025). Ukrainskyi kvartet 1920-kh rokiv u konteksti sotsiokulturnykh transformatsii [The Ukrainian String Quartet of the 1920s in the Context of Sociocultural Transformations]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 82–86, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-11>

THE UKRAINIAN STRING QUARTET OF THE 1920S IN THE CONTEXT OF SOCIOCULTURAL TRANSFORMATIONS

This article presents a comprehensive musicological analysis of the development of the Ukrainian quartet in the 1920s through the lens of the sociocultural transformations of the period. **The purpose of the paper** is to identify the features of the development of the Ukrainian quartet of the 1920s in the context of socio-cultural transformations of the era and to determine its place in the system of musical culture of the first third of the 20th century. **The methodology** includes a complex of methods of practical, historical and theoretical musicology. **The scientific novelty** of the work lies in the fact that The phenomenon of the quartet is examined as a significant genre of chamber-instrumental music, which emerged

as a distinctive feature of Ukrainian musical culture, reflecting the profound social, ideological, and cultural changes of the post-revolutionary decade. Particular attention is given to the interaction between traditional national stylistic models and new artistic orientations shaped by shifts in social structure, cultural policy, and institutional frameworks. The study traces how the quartet compositions of early 20th-century Ukrainian composers responded to the demands of a new artistic wave in Ukraine, the expectations of a new generation of performers and audiences, the transformation of concert and rehearsal practices, and the changing functions of chamber music in society. Special emphasis is placed on the analysis of the synthesis of national and pan-European experimental influences in the work of composers of this period, including the integration of folk elements with modernist ideas, experimental compositional techniques, and innovative approaches to instrumental texture. **Conclusion.** The research demonstrates that the Ukrainian quartet of the 1920s functioned not merely as a genre form but as an indicator of sociocultural dynamics, combining individual compositional strategies, national traditions, and broader European trends in the development of musical culture. This study aims to deepen understanding of the role of chamber-quartet music, and the quartet genre in particular, in Ukrainian music of the first third of the 20th century, highlights its significance in shaping the cultural landscape of the post-revolutionary era, and underscores the necessity of an interdisciplinary approach to its study.

Key words: Ukrainian quartet, chamber music, 1920s, sociocultural context, musical culture, stylistic processes, compositional creativity.

Актуальність проблеми. Питання музико-кознавчого осмислення розвитку українського квартету 1920-х років набуває особливої актуальності в сучасному мистецтвознавстві, що, першої черги пов'язано із переосмисленням культурних процесів першої третини ХХ століття та новим поглядом на історію українського мистецтва того часу. Саме цей період позначений інтенсивними соціокультурними трансформаціями, що охопили всі сфери художнього життя, зокрема музичну культуру. Камерно-інструментальні жанри, і серед них квартет, котрий займає важливе місце, виявилися чутливими до змін суспільних орієнтирів, культурної політики та нових форм художньої комунікації.

Показово, що український квартет 1920-х років тривалий час залишався на периферії наукової уваги, поступаючись місцем симфонічним та вокально-хоровим жанрам, які традиційно розглядалися як репрезентативні для національної музичної культури. Водночас саме квартетна творчість дозволяє простежити тонкі процеси стильової еволюції, взаємодію індивідуального композиторського мислення з соціокультурними викликами доби та зміну функціонального статусу камерної музики з приватно-міщанської на публічно-загальну.

Актуальність дослідження зумовлена також потребою комплексного підходу до аналізу квартетної творчості, який виходить за межі суто формально-стильового аналізу й враховує ширший соціокультурний контекст. Окрім цього більшість творців квартетної музики опинилися на маргінесі українського музико-кознавства, що спричинено не так відсутністю наукової уваги з боку дослідників, як

втраченим доступом до нотного матеріалу та інших артефактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен струнного квартету є надзвичайно важливим явищем камерно-інструментальної музики, який, як відомо, отримав початок свого мистецького шляху у добу класицизму. Симптоматично, що струнному квартету присвячені різноманітні наукові роботи, які вивчають ті, чи інші його сторони: походження жанру, етапи його еволюції та змін, аналітичні розвідки і навіть виконавсько-інтерпретаційні аспекти отримують глибоке осмислення.

Що стосується робіт українських науковців, то у більшості досліджень вивчення струнного розглянуто в контексті історії українського музичного мистецтва та індивідуальної композиторської творчості митців. Серед перших вітчизняних наукових розвідок у полі квартетної музики можна виділити монографічну роботу М. Боровика «Український радянський камерно-інструментальний ансамбль» (Боровик, 1968). У цій праці автором осмислено репертуарну політику виконавських ансамблів, їх розвиток та узагальнено тенденції камерно-інструментального виконавства в Україні того часу.

Важливою сучасною науковою працею можна вважати масштабну монографію А. Кравченко «Камерно-інструментальне мистецтво України кінця ХХ – початку ХХІ століть (семіологічний аналіз)» (Кравченко, 2020). Дослідниця не лише аналізує семіотичні, інтертекстуальні, інтермедіальні та естетичні аспекти творення камерних творів, а й, що важливо, осмислює питання інтерпретації та сприйняття камерно-інструментальної музики,

зокрема й струнних квартетів, основних тенденцій розвитку тощо.

Показовими також є роботи у яких жанр квартету стає каталізатором вивчення композиторської творчості. Серед таких наукових розвідок можна зазначити навчальний посібник О. Коменди «Творчість Миколи Рославця в контексті становлення музичного модернізму» (Коменда, 2015) де жанр струнного квартету осмислений авторкою в контексті естетично-художніх принципів композитора, а також статті Д. Чистякової «Струнно-смічковий квартет у контексті камерно-інструментального стилю Б. Лятошинського» (Чистякова, 2019) та «The Main Tendencies and Stages of the Quartet Genre Formation in Ukraine» («Основні тенденції та етапи формування жанру квартету в Україні») (Чистякова, 2020), у яких науковиця послідовно простежує тенденції відтворення інструментальної камерності у творчості українських композиторів.

Що стосується виконавської призми, то тут можна виділити дисертаційне дослідження А. Городецького «Європейське альтове мистецтво першої половини ХХ століття: виконавська практика та композиторська творчість» (Городецький, 2019) у якій жанр струнного квартету розглянуто у контексті ансамблевої гри у квартетному колективі, а також висвітлено аспекти взаємодії виконавської практики й композиторської творчості. Зокрема автор зазначає, що «важливу роль в еволюції альтів відігравав і розвиток камерно-ансамблевої музики, зокрема струнного квартету. Його, без перебільшення, можна вважати найвищою формою камерної музики, жанром непростим як для композиторів, так і для виконавців, певною мірою навіть елітарним» (Городецький, 2019). Важливою з документально-архівної точки зору, є наукова розвідка І. Шеремети «Квартет для трьох: струнно-смічковий детектив (джерелознавча реконструкція діяльності Струнного квартету ім. М. Леонтовича, 1926–1928)» (Шеремета, 2016).

Мета дослідження – виявлення особливостей розвитку українського квартету 1920-х років у контексті соціокультурних трансформацій доби та визначення його місця в системі музичної культури першої третини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1920-ті роки в історії української культури характеризуються надзвичайною динамікою

соціокультурних процесів. Зміна політичної системи, переосмислення національної ідентичності, формування нових культурних інституцій і трансформація художньої свідомості створили складне, багатовимірне середовище, в якому розвивалася музична творчість. Камерна музика, зокрема квартет, опинилася в ситуації переорієнтації своїх функцій та адресата. Так, квартети можна побачити у доробку багатьох українських композиторів, зокрема таких як О. Горелов (1863–1937), Л. Лісовський (1866–1934), Г. Компанієць (1881–1959), В. Барвінський (1888–1963), М. Гайворонський (1892–1949), Б. Лятошинський (1895–1968) О. Дашевський (1897–1968) та інші.

У дореволюційний період квартет здебільшого асоціювався з елітарною формою музикування, пов'язаною з салонною та міщанською культурою та вузьким колом поціновувачів. У 1920-х роках відбувається поступова демократизація камерної музики, що зумовлює зміну умов її побутування. Квартетна творчість починає орієнтуватися не лише на приватне музикування, а й на концертну практику, освітні заклади, нові форми культурної комунікації. Зокрема, А. Кравченко зазначає, що «надпотужним стимулом розвитку українського камерно-інструментального мистецтва стала поява на початку ХХ століття вищої ланки професійної музичної освіти – консерваторської <...>, паралельно закладались основи національного дитячого і студентського навчально-педагогічного репертуару. Як приклад, наведемо Струнний квартет (1928) Леоніда Лісовського (1866–1934 рр.) та інші його композиції, що створювалися переважно з дидактичних міркувань» (Кравченко, 2020, с. 38).

Соціокультурні трансформації цього періоду вплинули і на стильову палітру українського квартету. Композитори активно переосмислюють національні інтонаційні джерела, звертаються до фольклорних моделей, водночас інтегруючи їх у складніші структурні та формотворчі системи. Показово, що українська народна музика виступала джерелом не лише для аранжувань, як-от у Миколи Лисенка та Миколи Леонтовича, а й переосмислювалася в межах академічної композиторської мови. „Варіації на теми Купала для струнного квартету” Пилипа Козицького (1925) поєднали українські народні традиції з усталеними нормами

художньої музики» (Batstone, 2023, с. 54). Такий синтез зумовлений прагненням поєднати національну ідентичність із вимогами нової культурної реальності.

Важливим чинником розвитку квартетної творчості стала зміна інституційного контексту. Формування професійної музичної освіти, поява нових ансамблів, активізація концертного життя створили умови для експериментування в межах жанру, так «значне поживлення в галузі камерного виконавства було однією з причин бурхливого розвитку творчості в цьому жанрі. Вже сама можливість писати з розрахунком на реально існуючі колективи стимулювала творчу діяльність композиторів. Крім того, існувала необхідність поповнювати камерний концертний репертуар» (Боровик, 1968, с. 9). Квартет перестає бути виключно камерним у традиційному розумінні, набуваючи рис публічного художнього висловлювання.

У цьому контексті український квартет 1920-х років можна розглядати як своєрідний простір діалогу між індивідуальним і колективним, традицією та новацією, національним і універсальним. Аналізуючи доробок М. Рославця О. Коенда зазначає, що «у Струнному квартеті (1915) та фортепіанному циклі „Форми повітря”, присвяченому П. Пікассо, композитор подібним чином оперував уже 12-звуччям, крім того, використовуючи графічне письмо на зразок „візуальної поезії” Г.Аполлінера» (Коенда, 2015, с. 82–83) Композиторські рішення відображають не лише естетичні пошуки, а й реакцію на соціальні запити, ідеологічні настанови та культурні стратегії доби. Так, осмислюючи творчість Б. Лятошинського науковці зазначають, що «частково імпресіоністичні ознаки простежуються в <...> струнному квартеті № 2, Ор. 4 (1922)» (Kushniruk, 2015, с. 86). Продовжує думку про вплив жанру на стильовий почерк митця Д. Чистякова «струнно-смічковий квартет є невід’ємною складовою становлення камерно-інструментального стилю Б. Лятошинського, більш того, цей жанр, поряд з «Українським квінтетом», виступив у ролі своєрідного компендіуму ознак цього стилю» (Чистякова, 2019, с. 63).

Особливу роль у формуванні квартетного репертуару відіграє переосмислення темпоральності та драматургії. У творах цього періоду спостерігається прагнення до більшої

внутрішньої напруги, контрастності образів, що корелює з відчуттям нестабільності та динамічності соціального життя. Камерний жанр стає засобом осмислення складних екзистенційних і соціальних проблем.

Не менш показовою є трансформація виконавських практик. Квартетні ансамблі 1920-х років дедалі частіше виступають у публічному просторі, беруть участь у просвітницьких заходах, що сприяє розширенню аудиторії та зміні сприйняття камерної музики. Саме «у 20-х роках ХХ століття було створено Струнний квартет імені Леонтовича і Квартет імені Вільйома, чия діяльність активно поєднувалася з актуальною українською композиторською та виконавською практикою» (Казков, 2025, с. 303). Це, у свою чергу, впливає на композиторське мислення, орієнтоване на нові умови комунікації з слухачем.

Таким чином, український квартет 1920-х років постає як багатомірне явище, в якому відбиваються ключові соціокультурні трансформації доби. Його розвиток не можна розглядати ізольовано від ширшого культурного контексту, оскільки саме взаємодія з ним визначає жанрові, стильові та функціональні особливості квартетної творчості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження встановлено, що український квартет 1920-х років є важливим індикатором соціокультурних трансформацій першої третини ХХ століття. Його розвиток зумовлений комплексом чинників, серед яких провідну роль відіграють зміни суспільної структури, культурної політики та інституційного середовища.

Багата квартетна творчість цього періоду відображає прагнення до поєднання національних традицій із новими формами художнього мислення, що відповідають запитам часу. Зміна функціонального статусу камерної музики, розширення виконавських практик і трансформація аудиторії сприяли оновленню жанру та його активному розвитку.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з поглибленим аналізом окремих композиторських доробків, порівняльним вивченням українського квартету в європейському контексті, а також із залученням міждисциплінарних методів, що дозволять ширше осмислити взаємодію музики та соціокультурного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боровик М. Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. Київ : Муз. Україна, 1968. 104 с.
2. Городецький А. В. Європейське альтове мистецтво першої половини ХХ століття: виконавська практика та композиторська творчість : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 Музичне мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2019. 216 с.
3. Казаков С. Виконавство як стимул композиторської творчості (сторінки історії Квартету імені М.В. Лисенка). *Київське музикознавство*. 2025, Вип. 3, С. 301–309.
4. Коменда О. І. Творчість Миколи Рославця в контексті становлення музичного модернізму : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. Луцьк, 2015. 208 с.
5. Кравченко А. І. Камерно-інструментальне мистецтво України кінця ХХ – початку ХХІ століть (семіологічний аналіз) / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв ; наук. ред. В. А. Личковах. Київ, 2020. 300 с.
6. Чистякова Д. А. Струнно-смичковий квартет у контексті камерно-інструментального стилю. Б. Лятошинського. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2019. № 3. С. 58–64.
7. Шеремета І. Квартет для трьох: струнно-смичковий детектив (джерелознавча реконструкція діяльності Струнного квартету ім. М. Леонтовича, 1926–1928). *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2016. Вип. 16. С. 161–172.
8. Batstone L. “Every Kind of Art Began to Flourish”: Ukrainian music in the modernist context. *Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, 2023. Is. 136, P. 49–59.
9. Chystiakova D. The Main Tendencies and Stages of the Quartet Genre Formation in Ukraine. *World Science*. 2023. Is. 1(53), Vol. 3. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6903 (дата звернення 09. 11.2025)
10. Kushniruk O. Impressionism in Ukrainian Music. *Lithuanian Musicology*, 2015. Is. 16, P. 82–89.

REFERENCES:

1. Borovyk, M. (1968). *Ukrayinskyi radyans'kyi kamerno-instrumental'nyi ansambl'* [Ukrainian Soviet chamber-instrumental ensemble]. Kyiv: Muz. Ukrayina. 104 s. [in Ukrainian].
2. Horodets'kyi, A. V. (2019). *Ievropeis'ke altove mystetstvo pershoyi polovyny XX stolittia: vykonavs'ka praktyka ta kompozytors'ka tvorchist'* [European viola art of the first half of the 20th century: Performance practice and composer's creativity] (kand. dys. ... 17.00.03 Muzychne mystetstvo). Kyiv: Nats. muz. akad. Ukrainy im. P. I. Chaikovs'koho. 216 s. [in Ukrainian].
3. Kazakov, S. (2025). *Vykonavstvo iak stymul kompozytorskoi tvorchosti (storinky istorii Kvartetu imeni M. V. Lysenka)* [Performance as a stimulus for compositional creativity (pages from the history of the M. V. Lysenko Quartet)]. *Kyivske muzykoznavstvo* [Kyiv Musicology], Vyp. 3, 301–309 [in Ukrainian].
4. Komenda, O. I. (2015). *Tvorchist Mykoly Roslavtsia v konteksti stanovlennia muzychnogo modernizmu* [The work of Mykola Roslavets in the context of the formation of musical modernism] (navch. posib. 2-he vyd., dopov.). Luts'k. 208 s. [in Ukrainian].
5. Kravchenko, A. I. (2020). *Kamerno-instrumentalne mystetstvo Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolitt (semiologichnyi analiz)* [Chamber-instrumental art of Ukraine at the end of the 20th – beginning of the 21st century: A semiological analysis]. Kyiv: Nats. akad. kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. 300 s. [in Ukrainian].
6. Chystiakova, D. A. (2019). *Strunno-smychkovi kvartet u konteksti kamerno-instrumentalnoho stilu B. Lyatoshynskoho* [String quartet in the context of chamber-instrumental style of B. Lyatoshynsky]. *Visnyk Kharkivs'koyi derzhavnoyi akademiyi dizaynu i mystetstv* [Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts], № 3, 58–64 [in Ukrainian].
7. Sheremeta, I. (2016). *Kvartet dlya trioch: strunno-smychkovi detektyv (dzhereloznavcha rekonstruktsiya diialnosti Strunnoho kvartetu im. M. Leontovycha, 1926–1928)* [Quartet for three: String detective (source study reconstruction of the activities of the M. Leontovych String Quartet, 1926–1928)]. *Ukrayins'ke mystetstvoznnavstvo: materialy, doslidzheniya, retsenziyi* [Ukrainian Musicology: Materials, Research, Reviews], Vyp. 16, 161–172 [in Ukrainian].
8. Batstone, L. (2023). “Every kind of art began to flourish”: Ukrainian music in the modernist context. *Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, (136), 49–59. [in English].
9. Chystiakova, D. (2020). The main tendencies and stages of the quartet genre formation in Ukraine. *World Science*, 1(53), Vol. 3. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6903 [in English].
10. Kushniruk, O. (2015). Impressionism in Ukrainian music. *Lithuanian Musicology*, 16, 82–89. [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 12.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025